

Karadeniz'e Türk-Rus Bakışı Çalıştayı ORSAM-RISI

Workshop on Turkish-Russian Outlook on the Black Sea
ORSAM-RISI

9 Kasım 2012, Antalya

9 November 2012, Antalya

Seval KÖK

20. yüzyılın sonunda bavul ticareti ile gelişmeye başlayan Türk-Rus ilişkileri, günümüzde “stratejik ortaklık” olarak adlandırılmaktadır. Siyasi, diplomatik, ekonomik, enerji vs. alanlarında taraflar büyük başarılarla imza atmışlardır. Ancak buna rağmen algılama sorununun hâlâ kısmen de olsa devam ettiğini, kültürel ve ilmî münasebetlerin potansiyelin çok altında geliştiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda Rus ve Türk kültür, stratejik, eğitim vs. kuruluşlarına büyük görev düşmektedir. Zira bu alandaki işbirliği siyasi ve ekonomik işbirliğinin temelini sağlayacaktır. Bu amaçla, 2010 yılında ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) ve RISI (Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü) arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokole göre taraflar görüş ve yayın alışverişinde bulunmakta, ortak toplantılar düzenlemekte, ortak projeler yürütmektedirler. 2010-2012 yılları arasında taraflar Moskova, Ankara ve Rostov olmak üzere üç yuvarlak masa toplantısı düzenlemiş, güncel meselelerle ilgili fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

ORSAM-RISI arasında düzenlenen çalıştay serisinin dördüncüsü “Karadeniz’e Türk-Rus Bakı-

şı” başlığıyla 9 Kasım 2012 tarihinde Antalya’da gerçekleştirilmiştir. Çalıştayı açılış konuşmaları; ana sponsor Prens Group’un Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Niyazi Güney, RISI Başkan Yardımcısı Vyaçeslav Kuznetsov ve ORSAM Başkanı Hasan Kanbolat tarafından yapılmıştır.

Av. Niyazi Güney konuşmasında SSCB’nin kuruluşunun da yıkılışının da Türkiye’ye olumlu getirileri olduğunu belirtmiştir. 20. yüzyılın başında SSCB’nin Türkiye’ye maddi destekte bulunması ve SSCB’nin yardımıyla Türkiye’de tekstil ve sanayi fabrikalarının kurulması 1930’ların Türkiye’sinde ekonomik kalkınma için büyük önem arz ederken; SSCB’nin dağılmasıyla Türk dış politikası için yeni alternatifler oluşmuş, açılan yeni pazarlar sayesinde Türk ekonomisi yükselmiş ve Türkiye bölgesel bir güç haline gelmiştir. Rusya’nın Türkiye’de dost-kardeş ülke olarak görüldüğünü belirten Güney, Rusya ve Türkiye arasında her iki ülkenin uluslararası alandaki çeşitli bağlantıları ve ikili anlaşmaları sebebiyle tüm konularda mutabık olunmasının mümkün olmadığını söylemiştir.

Açılış konuşmaları ORSAM Başkanı Hasan Kanbolat ile devam etmiştir. Kanbolat, Soğuk Savaş

sırasında kesintiye uğrayan Karadeniz kimliğinin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra son yirmi yılda yeniden güçlendiğine dikkat çekmiştir. Bu ortak Karadeniz kimliğinin uluslararası örgütü olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)'nin 20. yılını doldurduğunu ancak "yaşayan bir ölü" niteliğinde olduğunu belirtmiştir. KEİ, 1992'de Balkan ülkeleri ağırlıklı bir örgüt olarak kurulmuş, bu durum sağlıklı bir yapılanma yaratmıştır. KEİ'ye Balkan ve Güney Kafkasya ülkelerinin yanında Hazar'ın ötesindeki Orta Asya ülkeleri de alınmalıdır. Nasıl ki Yunanistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Ermenistan, Azerbaycan gibi Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkeler KEİ'ye üye ise kuzeyden Karadeniz'e hali hazırda bağlantısı bulunan Orta Asya ülkelerinin de KEİ'ye üyeliğe davet edilmesi gereklidir. Böylece, KEİ'nin hem Batı (Balkanlar) hem de Doğu (Kafkasya, Orta Asya) ayağı tamamlanmış olur. KEİ, Türkiye tarafından kurulmasına rağmen Türkiye-Yunanistan dengesi içinde kurgulanmıştır. KEİ'nin bankası Selanik'te, düşünce merkezi Atina'da, iş konseyi ve merkezi ise İstanbul'dadır. KEİ'deki ikili dengeye daha sonradan Rusya Federasyonu da eklenmiştir. KEİ'yi Türkiye, Yunanistan ve Rusya Federasyonu çekirdeği ile sınırlı tutmak KEİ'nin temel başarısızlığı olmuş-

tur. KEİ'de ortak menfaatleri yeniden tanımlayan bir modele geçilmelidir. KEİ, siyasi konuları da ele alan Karadeniz Teşkilatı'na dönüşmelidir.

Karadeniz bölgesinin her zaman Türkiye ve Rusya'nın menfaatlerinin ağır bastığı bir çekim noktası olduğunu belirten RISI Başkan Yardımcısı Vyaçeslav Kuznetsov, KEİ gibi uluslararası teşkilatların Karadeniz bölgesinde barışı sağlamakta yeterli olmadığını altını çizmiştir. Kuznetsov'a göre bölge birçok problemle boğuşmaktadır. Bu nedenle Türkiye tarafından izlenen sıfır sorun politikası bile sorunları çözememiş, barış ortamı oluşturamamıştır.

Açılış konuşmalarının ardından "The Black Sea International" Koordinatörü ve Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hasan Ali Karasar'ın "Renkli Devrimler Sonrası Karadeniz" başlıklı sunumuyla çalıştayın birinci oturumuna geçilmiştir. Karasar konuşmasında "Renkli Devrimler" olarak tanımladığımız olayların cereyanından, sonrasında bölgenin şekillenmesinden ve bölgenin tarih içinde devam eden jeostratejik öneminden bahsetmiştir. "Renkli Devrim" fenomeni bir kavram olarak literatüre oturmuş durumdadır. Ancak

“Renkli Devrim” sürecinin başlangıcıyla bugün gelinen nokta arasında oldukça farklı bir durum söz konusudur. Bu olaylar devrim gibi kökten değişimler getirmemiş, iç ve dış politikada çeşitli pozisyon değişikliklerine sebep olan hadiseler olarak kalmışlardır. Bulgaristan ve Romanya’nın NATO’ya üyelik süreçlerinde NATO ve Avro-Atlantik ülkelerinin pek çoğu tarafından hazırlanan raporlarda Karadeniz bölgesi ve onu çeviren ülkeler “gray zone” ve herhangi bir alt bölgeye tabi olmayan yerler olarak belirtilmişlerdir. Ayrıca bu raporlarda Karadeniz bölgesinde artan güvenlik sorunları ve kitle imha silahları da dahil olmak üzere hızla artan kaçakçılığa dikkat çekilmiştir. Karadeniz Bölgesi’nin AB, NATO ve Transatlantik sistemine entegre edilmesi arayışı özellikle 2000’li yılların ilk yarısında hızlı bir propaganda kampanyasını da yanında getirmiştir. Geniş Karadeniz Bölgesi’nde cereyan eden hadiseler sonucunda Ukrayna ve Gürcistan bu alt sisteme entegre olma yönünde yol katetmişler, ancak bu süreç içerisinde Azerbaycan ve Ermenistan’da da çeşitli çabalar harcanmasına rağmen “Renkli Devrimler” gerçekleşmemiştir. Bugünden bakılınca bölgenin entegrasyonunun sağlanamadığı ve hatta 2012 yılında Ukrayna’nın ve Gürcistan’ın bir geri dönüş içerisine girdiğini görüyoruz. “Renkli Devrimler” olarak addedilen hadiseler Karadeniz’e daha fazla güvenlik değil, daha fazla güvenlik sorunları getirmiştir. Renkli Devrimler sürecinde ortaya çıkan resimde, Türkiye açısından -özellikle güvenlik açısından- bakıldığında dış güçlerin Karadeniz’de bulunması Türkiye’nin menfaatine değildir. Bölgeyi bir alt sistem olarak değerlendirirsek bölgede iki önemli aktör vardır; Türkiye ve Rusya Federasyonu. Bölgenin alt sistem olarak yeniden dizaynında KEİ gibi işlemesi mümkün olmayan çok geniş uluslararası platformlardan ziyade ikili mekanizmalar daha faydalı olacaktır.

ORSAM Avrasya Danışmanı ve Türk Tarih Kurumu Uzmanı Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu Karadeniz bölgesinde yaşanan bazı sorunlara değindiği sunumunda SSCB’nin yıkılışından hemen sonra Rusya’nın hem Batı temelli bir politika hem de büyük bir ekonomik kriz içerisinde olduğu için Karadeniz de dahil olmak üzere BDT coğrafyası-

na önem verdiğini belirtmiştir. Ancak Rusya’nın da güçlendiği bir dönemde başta Gürcistan’da, ardından da Ukrayna’da Batı destekli renkli devrimlerin gerçekleşmesi, Rusya’nın Karadeniz politikasını gözden geçirmesine ve Karadeniz bölgesi için mücadelenin yeniden alevlenmesine neden olmuştur.

Günümüzde Karadeniz bölgesine olan ilgi, bölgenin coğrafik konumundan, ekonomik potansiyelinden ve güvenlik, enerji ve ulaşım koridoru olmasından kaynaklanmaktadır. Bölge ülkeleri Karadeniz’in bu özelliklerinden daha çok ekonomik alanda istifade etmeye çalışırken, küresel güçlerin bölgeye yönelik politikaları ticari ilişkilerle sınırlı kalmamaktadır. Dünyada “demokrasi yaymayı” görev edinen ABD, “demokratik” bir şekilde iktidara gelemeyen siyasi güçlerin “renkli devrimler” sayesinde iktidarı ele geçirmelerini desteklemiştir. 2004’de Gürcistan’da, 2005’de ise Ukrayna’da gerçekleştirilen renkli devrimler neticesinde Moskova, Karadeniz bölgesinde iki önemli kalesini kaybederken, ABD’nin bölgedeki etkisi artmıştır. Ancak bu metot Karadeniz’in diğer ülkeleri ve eski Sovyet coğrafyasının farklı bölgelerinde ters sonuçlar vermiş ve kanlı olaylara yol açmıştır. Karadeniz’in siyasi anlamda, coğrafi anlamdan daha geniş bir bölgeyi ifade ettiğini de göz önünde bulundurarak günümüzde en fazla sorunun bu coğrafyada yaşandığını söyleyebiliriz. Güney Osetya ile Abhazya’nın bağımsızlıklarını ilan etmelerine ve bu cumhuriyetler ile Rusya’nın artık geri adım atmayacak olmalarına rağmen, Güney Osetya ile Abhazya sorunlarının çözüldüğünü söylemek mümkün değildir. Yukarı Karabağ ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin statülerinin Karadeniz ülkelerini yakından ilgilendirmesinden, bölge ülkelerinin bu süreçlerde taraf olmalarından ve bölgedeki sorunlarla paralellikler arz etmesinden dolayı, Yukarı Karabağ ile KKTC sorunları da Karadeniz bölgesinin birer parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kemaloğlu, bölgedeki sorunların sadece bağımsızlık mücadelesi değil, aynı zamanda “var olma” mücadelesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye hariç, Karadeniz bölgesinin büyük bir kısmı, Ortodoks inancında olmasına rağmen, bölgede dini alanda sürdürülen mücadele, siyasi

alandaki mücadelenin gerisinde kalmamaktadır. SSCB'nin yıkılışından itibaren Karadeniz ülkeleri, aralarındaki işbirliğini arttırmak amacıyla birçok kez farklı örgütlenmelere gitseler de, küresel ve bölgesel güçlerin söz konusu ülkelerin içişlerine müdahaleleri, bölge ülkelerinin bir kısmının dondurulmuş sorunlarla boğuşmaları, bölge ülkeleri arasında sınır sorunlarının mevcudiyeti, bölge ülkelerinin farklı siyasi tercihlere sahip olmaları ve bu bağlamda üçüncü ülkelerle işbirliğine gitmeleri, söz konusu entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayıdır ki KEİT, Blackseaför, GUAM örgütleri, varlıklarını devam ettirmelerine rağmen, somut faaliyetlerde bulunamamaktadırlar. Ülkelerin, bölge çıkarlarından ziyade kendi çıkarlarını gözetmeleri ve bölgedeki sorunlar bu tür kuruluşların başarısız olmasına neden olmaktadır. Bundan dolayıdır ki bölgede siyasi bir bütünlükten bahsedemeyeceğimiz gibi, güvenlik, ticaret, enerji ve diğer alanlarda da bölge ülkeleri sağlam temele dayanan bir işbirliğinden uzaktırlar.

RISI "Problemi Natsionalnoy Strategii" Dergisi'nin Başeditörü Ajdar Kurtov "Dış Güçlerin Jeopolitik Çıkarlarının Çatışma Alanı Olarak Kafkasya" başlıklı sunumda Karadeniz'in geçmiş ve geleceğini ele almış ve Kafkasya'nın her zaman birkaç dış gücün çatışma alanı olduğunu belirtmiştir. Tarihin büyük bir bölümünde söz konusu dış güçler, Kafkasya'nın güneyindeki güçlerdi. Bu güneydeki güçler de kendi aralarında Batılı ve Doğulu olmak üzere ikiye ayrılıyorlardı. Doğu İmparatorluğu olarak İran, Batı İmparatorluğu olarak ise Roma, Bizans ve Osmanlı Devleti'dir. Daha sonra ise bu coğrafyada Kuzey İmparatorluğu yani Rusya ortaya çıkmıştır. Kafkasya'daki devletlerin bağımsızlık süreçleri çok kısa olmuştur. Ermenistan ve Azerbaycan, İran'ın; Gürcistan'ın batısı genellikle Türkiye, doğusu ise İran içerisinde yer almıştır. Bu durum başta din ve ekonomi olmak üzere birçok konuyu belirlemiştir. Gerek din gerekse ekonomi ve siyaset alanlarında Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'nin Rusya Federasyonu içerisinde yer alırken daha fazla gelişme gösterdiklerini söyleyen Kurtov; bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra jeopolitik dengelerin Rusya aleyhine değiştiğini belirtmiştir.

Çalıştayın bir diğer konuşmacısı "Karadeniz Bölgesinde Güvenliği Sağlama Sorunları: Bölgesel ve Dış Güçlerin Rolü" başlıklı sunumuyla RISI Asya ve Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Uzmanı Anna Glazova'dır. Glazova, Karadeniz bölgesini Türkiye, Rusya, Ukrayna gibi bölgesel güçlerin ve ABD gibi ülkelerin ekonomik ve jeopolitik çıkarlarının çatıştığı bir bölge olarak tanımladı. Karadeniz'e olan ilginin en büyük nedeninin hiç şüphesiz gaz ve petrol kaynaklarının bu bölgeden geçmesi olduğunu söyleyen Glazova, yeni gaz ve doğalgaz faktörlerinin ilerleyen dönemlerde bölgenin önemini daha da arttıracığını belirtti. Bu nedenle oluşan rekabet ve çatışma Karadeniz bölgesinin potansiyelini tam olarak kullanmamızı engellemektedir. Karadeniz bölgesinin güvenlik sorunları bölgeye komşu olan Ortadoğu ülkelerinde yaşanan güncel olaylar nedeniyle daha da önem kazanmaktadır. Bir diğer sorun ise Karadeniz Bölgesi'nde çok sayıda entegrasyon sürecinin başlatılmasına ve yeni örgütler kurulmasına rağmen hiçbirinin bölgede güvenliği sağlamada başarılı olamamasıdır. Bölgede bölgesel mekanizmaların olmaması, buradaki meseleleri başta ABD ve AB olmak üzere dış güçlerin yönlendirmesine yol açmaktadır. Karadeniz bölgesi Rusya ve Türkiye'nin özel ilgi alanındadır. Bu deniz tarihin farklı dönemlerinde ya "Rus Denizi" ya da "Türk Denizi" olarak adlandırılmıştır. Ancak Ocak 2011'de kabul edilen AB'nin Karadeniz Stratejisi'nde "Avrupa Denizi" olarak adlandırılmıştır. Karadeniz'in güvenliğinin sağlanması açısından batı yanlısı politikalar izlemeyen ve bölgenin en önemli ülkeleri olan Rusya, Ukrayna ve Türkiye tarafından güvenlik temelli bir bölgesel örgütün kurulması gerekmektedir. Bu üç ülkenin, yani Rusya, Ukrayna ve Türkiye'nin askeri gücü, bölgedeki diğer ülkelerin toplam gücünden daha büyüktür.

Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı ve ORSAM Danışma Kurulu Üyesi Doç. Dr. Mitat Çelikpala'ya göre Karadeniz'in güvenliği konusu Türkiye için Kafkasya'dan başlayarak Ortadoğu'ya kadar uzanan bir alanın güvenliğini ifade etmektedir. Bölgenin en önemli iki belirleyici aktörü olan Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler, bu bölgelerde meydana gelen her

türlü gelişmeden etkilenmekte ve aynı zamanda bölgesel gelişmelerin seyrini etkilemektedir. Bu, iki aktörün bazı konularda zaman zaman da olsa farklı düşündüğünün işareti olarak kabul edilebilir. Bu farklılaşma, Türkiye'nin NATO üyesi olmasıyla ilintilendirilebilir. Fakat Türkiye, NATO üyesi olmasına rağmen son dönemde özellikle Karadeniz merkezli olarak bölgesel girişim, yapılanma ve örgütler oluşturarak Rusya ile işbirliği içinde davranabileceğini uygulamalarla göstermiş durumdadır. Fakat Türkiye ve Rusya arasında temel bir fark vardır. Türkiye kendisini batılı bir aktör olarak görüyor ve bu coğrafyanın yavaşça dönüşmesini isterken, Rusya ise burada statükocu bir duruş sergiliyor ve eski Sovyet düzeninin devamını isteyen bir aktör olarak hareket ediyor.

Birinci oturumun son sunumu BOTAŞ Yönetim Kurulu Üyesi, BTC ve NABUCCO Koordinatörü ve ORSAM Danışma Kurulu Üyesi Osman Göksel tarafından yapılmıştır. Sunum konusu "Karadeniz'de Enerji Politikaları" olan Göksel, Karadeniz ülkelerinin toplam ham petrol ve kondanse rezervlerinin 315 milyon ton, toplam doğalgaz rezervlerinin ise 2000 milyar m³'ün üzerinde olduğu belirtti. Günümüzde dünya enerji ihtiyacının büyük kısmını karşılayan petrol; boru hatları veya tankerlerle taşınabilmektedir ve tanklara depolanabilmektedir. Petrolün paketlenilebilir olması her hacimde serbest ticaretini

mümkün kılmaktadır. Petrol üretimi ve pazara ulaştırılmasında bir sorun olmadığı takdirde petrol fiyatının pazar tarafından belirlenebilmesi için gerekli hacimde paketlenilebilirliğine sahiptir. Bunun aksine, doğalgaz ise, boru hatları aracılığı ile pazara ulaştırılır, normal koşullarda paketlenilebilir ve depolanabilir değildir. Karadeniz, Hazar ve Rus petrol ve doğalgazının Avrupa'ya transit geçişi açısından önem taşır. Dünya kanıtlanmış doğalgaz rezervleri bakımından Rusya birinci sırada bulunmaktadır. Halihazırda Karadeniz üzerinden Avrupa'ya doğalgaz sevk edilmesi için iki ana güzergah öne çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi Rusya tarafından öncülük edilen, Güney Akım projesidir. Karadeniz içerisindeki kısmı Rusya ile Bulgaristan kıyıları arasında olacağı öngörülen Güney Akım pahalılığı ile dikkati çekmektedir. İkinci güzergah ise Türkiye ile Rusya arasında mevcut Mavi Akım hattına paralel olarak Türkiye üzerinden geçen güzergahtır. Hattın büyük kısmı karada olacağı için maliyet olarak uygundur. Doğalgaz boru hattı güzergahları objektif kriterlere göre değil, maalesef politik tercihlere göre şekillendiği için Rusya'nın Karadeniz geçişi için Mavi Akım II güzergahı yerine pahalı Güney Akım güzergahını tercih etmesi mümkündür. Karadeniz coğrafyasındaki enerji politikalarının gerçekçi temellere dayanması Rusya-Türkiye ilişkilerine olumlu olarak yansımacaktır.

Toplantının öğleden sonraki oturumu “The Black Sea International” Uzmanı Göknil Erbaş’ın “Karadeniz Jeopolitiğinde Değişim” başlıklı sunumuyla başlamıştır. Erbaş, Karadeniz jeopolitiğindeki değişimin 1990 sonrasında yeni devlet sınırları ve yeni enerji yollarının ortaya çıkmasına paralel bir seyir izlediğini belirtmiştir. Karadeniz jeopolitik değişiminin bir diğer görüldüğü alan jeopolitik tanımlamalarla açıklanabilmektedir. 1990 sonrasında uluslararası alandaki değişimleri açıklamak için kullanılan kavramlardaki değişim jeopolitik kavramına da yansımıştır. Küreselleşmenin etkinlik alanının artmasıyla coğrafi alanların sınırlarında ister etmez değişim olmuştur. Karadeniz coğrafyasında küreselleşmenin jeopolitik üzerindeki etkisi genel politikada söylem değişiminde görülebilmektedir. 1990’lardan itibaren bu söylemin dış politikalar doğrultusunda iki aşamalı olarak değiştiği görülmektedir. İlki 1990’ların hemen başında başlayan Bölgeselcilik ve bunun etkisinde KEİ ile gelişen bölgesel işbirliğidir. İkincisi ise 2000’lerde enerji yollarının uluslararası politikada daha etkin bir unsur olarak kullanılmasıyla başlayan ve dolayısıyla daha geniş bir coğrafyayı işaret eden havza söylemidir. Bölgeselcilik hala KEİ ile birlikte yürütülmeye çalışılsa bile KEİ içindeki politikalara baktığımızda dahi “yakın ve yoğun işbirliği” alanları yaratılması yerine Karadeniz otoyolu gibi yine coğrafi alanı genişleten ve iletişimi arttırmaya yönelik politikaların yürütülebildiği görülmektedir. Bu nedenle KEİ son dönem politikalarında bölgesel bir örgüt formatından uzaktır. Havza Söylemi ise özellikle 2000’lerde sıklıkla kullanılmaya başlanmış ve temel çıkış noktasını enerji bağlamı nedeniyle Hazar havzasıyla ortak coğrafi okumadan almaktadır. Bu söylem ilk olarak AB politikalarında yoğunlaşmıştır. Havza söylemi coğrafi görselleştirmeyi genişleterek jeopolitik algıda değişime neden olmakla birlikte aynı zamanda Karadeniz coğrafyasına ilişkin kapalı deniz özelliğinin vurgulanması gibi temel jeopolitik argümanları da değiştirmektedir. Türkiye 1990’ların başında Bölgeselcilik politikası ve Montrö’nün devamı şeklinde yönlendirdiği politikalarına 2000’lerde de devam etmektedir. Fakat bölgesel söylem azaltılarak yerine havza kavramı sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Rusya’nın Ka-

radeniz jeopolitiği ise bu değişim sürecini takip etmemektedir. Rus dış politikasının Karadeniz politikası özelinde geliştirdiği politikalar olaylara göre değişim göstermektedir, yani tepkiseldir.

Çalıştayın ikinci oturumu Uluslararası Antalya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi ve ORSAM Danışmanı Doç. Dr. Tarık Oğuzlu’nun “Türkiye, NATO ve Karadeniz” konulu sunumuyla devam etmiştir. Oğuzlu, Türkiye’nin NATO’ya karşı değişmekte olan bakış açısına değinmiştir. 1952 senesinde Türkiye’nin NATO’ya üye olmasından bu yana temelde iki motivasyon NATO’ya bakışı şekillendirmiştir; kimlik ve çıkar. Soğuk Savaş zamanında kimlik ve çıkar neredeyse %50-%50 oranında bir etkide bulunmuştur. Son 20 senede ise hem çıkar hem de kimlik tanımlamaları son derece radikal biçimde değişmeye başlamıştır. Artık SSCB bir tehdit olmadığı gibi Türkiye daha çok Ortadoğu kaynaklı güvenlik tehditlerine maruz kalmaya başlamıştır. Kimlik söz konusu olduğunda ise artık Türkiye ne olursa olsun kendisini Batılı ve Avrupalı tanımlama dürtüsünden uzaklaşmaya başlamıştır. Türkiye açısından elitler seviyesinde, yani Türk dış politikasının yapılaşma sürecinde yer alan aktörler çerçevesinde, NATO hala çok önemli bir güvenlik örgütüdür. Türkiye’nin nükleer silahlarının olmadığı varsayımı düşünülürse ve Ortadoğu’da birçok ülkenin kitle imha silahları kapasitesi göz önünde bulundurulursa NATO, Türkiye için güvenlik anlamında vazgeçilmezdir. Türkiye’nin NATO’ya bakışındaki en önemli unsur pragmatik olmasıdır. Türkiye NATO’nun dönüşümü sürecindeki politikalarına genelde destek vermiştir. Türkiye açısından NATO asla küresel ölçekte hareket eden bir askeri güvenlik örgütüne dönüşmemelidir. Türkiye’nin üzerinde hassasiyetle durduğu bir diğer nokta ise NATO’nun dönüşümünün Türkiye’nin ikili komşuluk ilişkilerini olumsuz biçimde etkilememesidir. Türkiye, NATO’nun dönüşümü esnasında bu dönüşümü elinden geldiğince şekillendirmeye ve etkilemeye çalışan aktif bir NATO üyesi olmak istemektedir. NATO’nun politikalarının ve dönüşümünün bir nesnesi ve konusu olmak yerine bu politikaların sahibi ve öznesi olmaya çalışmaktadır. Türkiye’nin NATO’ya ilişkin bu prag-

matik ve çıkar odaklı bakış açısı en ideal şekilde belki de Rusya ile ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye hem ABD ile NATO içindeki stratejik ortaklığını devam ettirmek istemekte hem de aynı zamanda Rusya ile olan ikili ilişkilerini daha ileri boyutlara taşımak istemektedir. Bu çok hassas bir dengedir. Ve bu dengenin korunması her zaman için Türkiye'nin davranışlarıyla mümkün olmayabilir. Türkiye ile Rusya'nın NATO'ya ve ABD'ye bakışlarında çok temel bir fark vardır. Rusya geçmişten gelen bir süreç çerçevesinde Batı'yı kendisi için potansiyel bir tehdit ve endişe kaynağı olarak görürken Türkiye uzun süredir Batının meşru bir parçası olmaya çalışmaktadır. Batı'nın temsil etmekte olduğu değerleri ve prensipleri Türkiye sorgulamaz ve bunlara kuşkuyla bakmaz iken aynı durum Rusya için geçerli değildir. Türkiye'nin NATO üyeliğine ilişkin kararlılığı ve AB üyesi olmak yönündeki isteği devam ederken Rusya belki de elinden gelse Türkiye'yi hem AB'nin hem de NATO'nun dışında görmek istemektedir. Türkiye'nin kendisini "yükselmekte olan bir ülke" olarak tanımladığını belirten Oğuzlu'ya göre Türkiye artmakta olan sert ve yumuşak güç imkanlarına paralel bir şekilde bölgesinde olan gelişmeleri çok daha yakın bir şekilde etkilemeye çalışmaktadır.

Çalışmaya "Akdeniz-Karadeniz Havzasında Füze Savunma Sorunu" başlıklı sunumuyla katılan RISI Savunma Siyaseti Masası Uzmanı Dr. Vladimir Kozin, Amerikan'ın Doğu Avrupa'da füze savunma radar sisteminin kurulmasına dair çalışmalarını provokasyon amaçlı bir adım olarak nitelendirmiş ve Amerika Kongresi'nin verilerinde ve askeri kurumların resmi raporlarında 2020 yılına kadar füze savunma radarlarının sayısının yaklaşık 600 civarında, savaş sırasında kullanılacak füzelerin sayısı ise 230 civarında olduğunu belirtmiştir. Kozin'in konuya ilişkin önerileri;

- Rusya Federasyonu sınırlarına yakın bölgelerde ABD'nin füze radar sistemi yerleştirmesi,
- Akdeniz ve Karadeniz'de bölgeden uzak olan güçlerin nükleer imkana sahip olmalarını engellemek ve nükleersiz bir alana sahip olmasına çalışmak,

- ABD ile yırtıp attıkları 1972 tarihli anlaşma yerine yeni bir silahsızlanma anlaşmasının imzalanmasıdır.

Kozin'e göre ilk adım olarak füze radar sistemlerinin yayılmasına devam etmemek gerekmektedir. İkinci adım ise ABD'nin taktik nükleer silahları çekmesi ve yine ABD'nin nükleer doktrinini gözden geçirmesidir. Ayrıca, Avrupa'daki silahlı kuvvetlerin yeni bir konseptte kavuşması gerekmektedir. Silahsızlanma anlaşmasının içeriği tamamen değişmeli, eski bir anlaşmaya dönüş olmamalıdır. Rusya, ortak savunma sistemine bazı prensipler doğrultusunda katılabilir. Bu prensiplerden en önemlileri eşitlik ve Orta Asya'daki güvenliğin sağlanmasıdır. Kozin'e göre Rusya ikinci sınıf bir ülke olarak bu projede yer almayacaktır.

RISI Başuzmanı Dr. İrina Svistunova ise "Rus-Türk Münasebetlerinde Karadeniz" başlıklı sunumuyla geçmişten günümüze iki ülke ilişkilerinin seyrine değinmiştir. Svistunova, 500 yıl boyunca süren Rus-Türk ilişkilerinde Karadeniz Bölgesi'nin özel bir yeri olduğunu ve bu bölgenin ülkelerin ilişkilerini büyük ölçüde etkilediğini söylemiştir. Svistunova'ya göre Karadeniz Soğuk Savaş döneminden başlayarak bir sınır bölgesi olmuştur. Bölge Rusya ve Türkiye arasında potansiyel bir anlaşmazlık alanı olmanın dışında iki tarafın çatışma alanına dönüşmüştür. Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra Rus-Türk ilişkilerinde yakınlaşma ve işbirliği meydana gelmiştir. Rus-Türk ilişkileri çerçevesinde Karadeniz konusunu iki farklı başlıkta inceleyebiliriz; ekonomik ve askeri-politik konulardır. Ekonomik boyut; KEİ tarafından yürütülmektedir. Tüm eleştirileri göz önünde bulundurarak altını çizmek gerekir ki KEİ'nin faaliyetinde olumlu taraflar da mevcuttur. Askeri ve siyasi boyut ise güvenlik konularına bağlıdır. Blackseaför çerçevesinde de askeri bir işbirliği söz konusudur. Her iki ülke ortak çalışmalar ve etkinlikler yapmaktadır. Karadeniz boğazlarıyla ilgili düzenleyici Mont-rö Antlaşması mevcuttur. Türkiye'nin zaman zaman anlaşmanın askeri yönlerinin kendi çıkarları doğrultusunda yorumlaması ve bunun neticesinde üçüncü ülkelerin askeri gemilerinin Karadeniz'den geçmesi de iki ülke arasındaki ilişkilerin zaman zaman gerginleşmesine neden ol-

maktadır. Ancak ne Rusya ne de Türkiye, Montrö Anlaşması'nın prensiplerini değiştirme taraftarı değildir. Türkiye için bunun anlamı boğazlarda ulusal bağımsızlığını tamamen kaybetmek ya da sınırlamaktır. Sunumunda Türkiye ve Rusya arasında işbirliği konularına da değinen Svistunova, Türkiye'nin NATO üyesi olmasının iki ülke arasındaki işbirliğini sınırlandırdığını belirtmiştir. Rusya açısından bakacak olursak NATO, Soğuk Savaş neticesinde Batı'nın kendi güvenliğini sağlamak için kurmuş olduğu bir teşkilatın devamıdır. Uluslararası gerçeklerin ve şartların değişmesine rağmen bu teşkilat hala devam etmektedir. Ancak, Karadeniz Bölgesi'nde Rus-Türk işbirliği dışında bir alternatifin olmadığını anlaşılması çok önemlidir.

İkinci oturum TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi ve ORSAM Danışma Kurulu Üyesi Doç. Dr. Fırat Purtaş'ın "Karadeniz Bölgesinde Ortak Kültür" sunumuyla sona ermiştir. Purtaş sunumunda Karadeniz'de Türkiye ve Rusya arasında devam eden rekabet, boğazlar sorunu, Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılması ve bölgedeki etnik-dini-kültürel çeşitliliklerden kaynaklanan çatışmalar bulunduğunu belirtmiştir. Purtaş, Karadeniz'e yönelik güvenlik temelli bakış açısının artık değiştirilmesi, daha insani bir bakış açısı ve kültürel işbirliğine dayalı bir yaklaşımın geliştirilmesi

gerektiğini vurgulamıştır. Bölge halklarının yemekten müziğe, şarkıdan fıkraya pek çok benzeşen yönleri vardır. Acılarla dolu olmasına rağmen paylaşılan tarih kültürel işbirliğine olanak sunmaktadır. Karşılaştırmalı bir değerlendirme yaptığımızda, Karadeniz gibi hem dini hem de etnik açıdan çeşitlilik gösteren, pek çok sınır sorunlarının bulunduğu ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) bile bir ortak kimlik politikası izlemektedir. Her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da önemli bir girişim olarak Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesinde uygulanan "futbol diplomasisi" bir yol gösterebilir. Bölgede 20 yıldır kültürel işbirliği için uluslararası bir kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluş 1993'te oluşturulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)'dur. Rusya Federasyonu ve Türkiye bu örgütün iki önemli üyesidir. Bu örgütün en önemli özelliği herkese açık olması ve dışlayıcı olmamasıdır. Benzeri bir kuruluş Karadeniz ülkeleri içinde oluşturulabilir.

Rusya ve Türkiye'den uzmanların ve akademisyenlerin katıldığı çalıştay, iki ülke uzmanlarının karşılıklı fikir alışverişinde bulunmasını ve farklı bakış açılarının paylaşılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ORSAM-RISI işbirliğinde olduğu gibi, iki ülke düşünce kuruluşları arasında sağlanacak işbirlikleri, gerek sosyal, gerek kültürel, gerek ekonomik gerekse de politik açıdan önem taşımaktadır.